

TAPU TAHRİR, NÜFUS VE TEMETTUAT DEFTERLERİ VERİLERİNDE ETİMESGUT'UN LOKALİZASYON, NÜFUS VE EKONOMİK GEÇMİŞİ

Murat ALANDAĞLI

Öğretim Görevlisi, Hakkâri Üniversitesi, Hakkâri

Özet

Etimesgut tarihini aydınlatacak önemli bilgi ve veriler Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü ile Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde yer almaktadır. Çalışma kapsamında bu arşivlerdeki Tapu Tahrir Defterleri, nüfus kayıtları ve Temettuat Defterleri incelenmek suretiyle Etimesgut tarihine ait bilgilere ulaşıp değerlendirilecektir.

Bu kaynaklar arasında en eski belgeler Tahrir Defterleridir. Osmanlı İmparatorluk idaresinin Ankara'da vergi alacağı nüfusu belirlemek için 1463, 1522, 1537 ve 1572 yıllarında yaptırdığı tahrirlerden, Etimesgut köylerinde yaşayan ve vergi verecek kişiler ile bu köylerde kurulmuş olan vakıfların gelir ve giderleri ve görevlileri hakkında bilgilere erişmek mümkündür.

İmparatorluğun son dönemlerinde tahrirler yerine Temettuat Defterleri hazırlanmıştır. Tahrir ve temettuat kayıtlarının yanı sıra nüfus defterleri de bölge hakkında oldukça önemli bir kaynaktır. Tüm bu kaynaklardan hareketle XV. Yüzyıldan XIX. yüzyıla Etimesgut'un demografik, sosyal ve ekonomik durumunun aydınlatılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Tapu Tahrir Defterleri, Nüfus Defterleri, Temettuat Kayıtları, Etimesgut, Osmanlı İmparatorluğu*

LOOKİNG ABOUT HİSTORY LOCALİZATION, DEMOGRAPHİC AND ECONOMİC BACKGROUND İN ETİMESGUT ARE USİNG TAPU TAHRİR, NÜFUS AND TEMETTUAT DEFTERLERİ

Precious information and documents which clority the history of Etimesgut are available in our archives. İn particular documents from General Directorate of Land Registry and Cadastre and Ottoman Archives of the Prime Ministry Canstiture very important resources for Etimesgut.

The information about Etimesgut's history will be collected and evaluated by examining there volutions boks the diary boks and the books of taker ecords in the searchives. The earlist documents among these sources are the Tahrir Defterleri. İt is possible to obtainin formation about the Ottomans in 1463, 1522, 1537 and 1572 so as to determine the population to be taxed in Ankara, the tax peyersliving in the Etimesgut willages and the incomes, expenses and officials there of foundation established in these willages. İn the lastpriad of the Ottoman EmpireTemettuat Defterleri have prepared instead of Tahrir Defterleri. Besides these the population censuses made in these period are also on significant source. Wehope that, it will be useful to sheplight on social and economic situation of this period by looking at this documants

Keywords: *Tapu Tahrir Defterleri, Nüfus Defterleri, Temettuat Kayıtları, Ottoman Empire, Etimesgut*

Giriş

Tarihsel geçmişi itibarıyla ekonomik ve ticari bakımdan önemli bir yer işgal etmiş olan Ankara ile ilgili olarak pek çok çalışma yapılmıştır. Burada hepsini zikretmemekle birlikte şehrin Türk hâkimiyetine geçişinden tutun ki, orta ve yeniçağ ile yakınçağdaki tarihi (lokalizasyon, demografik ve sosyoekonomik) mercek altına alınmıştır.¹Ankara'yı bütüncül bir sancak, kaza merkezi olarak görüp değerlendiren bu çalışmalar, şüphesiz genel bir tarihsel bakış oluşturmada önemli rol oynamaktadır. Şehir tarihine daha

¹ Hasan Akyol, "Ankara'nın Türk Hâkimiyetine Girişi ve Şehrin İlk Türk Fatih", *Belleten*, Sayı:289, Cilt. LXXX, Ankara, 2016, s.757-771; Aktüre, Sevgi, "16. Yüzyıl Öncesi Ankara'sı Hakkında Bilinenler", *Tarih İçinde Ankara*, Eylül 1981 Seminer Bildirileri, derleyen: Aysel Tükel Yavuz, *ODTÜ-Ankaralılar Vakfı Yayınları*, Ankara 2000, ss. 3-48; Avram Galanti, *Ankara Tarihi I-II, Çağlar Yayınları*, Ankara 2005; Rifat Özdemir, "Dünden Bugüne Ankara", *Türk Yurdu*, c. 22, sy. 176 (Ankara Sayısı) (2002), ss. 40-49; Emine Erdoğan, *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Ankara Tahrir Defterleri'nin Analizi (TÜRKSOY Veri Tabanına Dayalı Bir Araştırma)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004, Hatice Güzel, *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Ankara Vakıfları: Tespit ve Değerlendirme*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002; Birsan Edanur Yıldırım, *Ankara Sancağı'nın Tarihi Coğrafya Bakımından Yerleşme ve Nüfusu (1871-1907)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya (Türkiye Coğrafyası) Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, Hülya Taş, XVII. Yüzyılda Ankara, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara, 2014.

büyük bir çerçeveden bakmamıza fırsat tanımaktadır. Fakat bu tür çalışmalar maalesef şehre ait mahalle, köy veya mezralara dair detaylı bilgileri içermemektedir. Dolayısıyla yukarıda ifade ettiğimiz daha geniş ve genel akademik çalışmaları izleyecek daha dar veya küçük ölçekli sahaları kapsayan çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Sadece bir çalışmanın muhtevasına sığmayacak derecede teferruatı haiz olması nedeniyle, parça parça ele alarak belki de daha sonra birleştirip okuma ve arzuladığımız dönemsel, periyodik bilgilere erişmemize olanak sağlayacaktır. Bu cümleden olarak bu çalışma Ankara'nın Cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren askeri, silah sanayi, zirai ve ticari bir bölgesi olarak beliren Etimesgut'un zikrettiğimiz gayede tarihsel geçmişine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Bu niyet ekseninde elinizdeki çalışma; Tekeli'nin de belirttiği üzere Anadolu'da yerleşim olgusunu etkileyen veya belirleyen altı ayrı dönemin aslında dördüne dair arşiv kaynaklarındaki bilgilerin derlenmesinden ibarettir.² Maalesef Ergenç'in bahsettiği şehir çalışmalarında kullanılacak bilgi kaynakları arasında yer alan seyahatname ve mimari yapılar gibi maddi kültür öğelerinden yararlanılamamış olması çalışmanın önemli bir eksikliğidir. Bu eksikliğine rağmen çalışma; aslında yine onun üçüncü kategoride zikrettiği ve teferruatlı bir şekilde açıkladığı "belge koleksiyonlarının" mümkün olabildiğince ele alınıp incelenmesi sonucu vücuda gelmiştir.³ Bu nedenler Etimesgut'a dair bilgilere erişim için, aşağıda tesadüf edileceği üzere ele alış ve yorumlayış şekli bakımından son zamanlarda her ne kadar eleştiri konusu olmuş⁴ olsa da Osmanlı İmparatorluğu'nun XV-XVI. yüzyıllarına dair önemli bir başvuru kaynağı olan Tahrir, XIX. yüzyıla ait Nüfus ve Temettuat kayıtları referans olarak kullanılmıştır. Başta ifade etmek gerekir ki, karşılaştığımız zaman kısıtlılığı, ara döneme dair yani XVII-XVIII. yüzyıla ait hayli önemli bir başvuru

² İlhan Tekeli, Anadolu'daki Kentsel Yaşantıların Örgütlenmesinde Değişik Aşamalar, Türkiye'de Kentleşme Yazıları, Ankara, 1982, s.10,11.

³ Özer Ergenç, "Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler", *Belleten* Sayı, 52, Cilt, 203, s.677

⁴ Erhan Afyoncu, "Türkiye'de Tahrir Defterlerine Dayalı Olarak Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bazı Görüşler", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2003, 267-286.

kaynağı olarak ortaya çıkmış avarız ve cizye⁵ kayıtlarını tetkikimize maalesef izin vermemiştir.

A. Tapu Tahrir Kayıtlarına Göre Etimesgut

I- Osmanlı Tahrir Sistemi

Osmanlı İmparatorluğu, XIII. yüzyılın oldukça hayati ekonomik, siyasi, idari ve kültürel şartları dâhilinde inkişaf etmiş idi.⁶ Toprak idaresi ve ekonomik sistemine dair pek çok uygulama aslında bu kazanımların doğal bir sonucuydu.⁷ Barkan'ın pek çok uygarlığın uygulamalarının karışımının bir bütünü olarak ifade ettiği tımar; para ekonomisinin gelişmediği ancak sürekli savaşa hazır bir ordunun vazgeçilmez olduğu dönemlerde imparatorlukta mali, askeri ve idari hizmetlerin yürütülmesi için geliştirilmiş bir sistemdi.⁸ Her ne kadar ilk dönemlerde askeri ve idari yönü ön plana çıkmış olsa da tımar, aslında mahalli pek çok tedarikin sağlanması noktasında da önemli bir rol oynamıştır.⁹ Bu hayati önemi nedeniyle bizzat sultan tarafından dağıtılarak sıkı bir denetim mekanizması oluşmuştur.¹⁰ Bu denetim aslında köylünün uzun süre toprağa doğal olarak da idareye bağlı kalmasına dair uygulamanın bir sonucuydu.¹¹ Temel gaye köylünün

⁵ Oktay Özel, "Avarız ve Cizye Defterleri", Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik, (Haz. Halil İnalçık- Şevket Pamuk), Ankara 2001.

⁶ Ömer Lütfi Barkan, "Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler, Osmanlı Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi", Tetkikler-Makaleler, (Haz. Prof Hüseyin Özdeğer), C. I, İstanbul, 2000, s. 511.

⁷ Fuat Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, Kaynak Yay., IV. Bs, İstanbul, 2003, s. 99 vd.

⁸ "...aslında para ekonomisinin yeter derecede değişmediği dönemlerde büyük bir kısmı aynen mahsul olarak toplanmakta olan vergi gelirlerinin nakli, paraya çevrilmesi merkezi bir devlet hazinesi halinde toplanarak oradan dağıtılması ve bu dağıtılacak maaşlarla vazife sahiplerinin buldukları yerlerde geçimlerinin temini gibi işlerin güçlüğü karşısında veya askeri ve siyasi diğer tarihi sebeplerle şarkta ve garpta muhtelif devirlerde türlü şekillerde mevcut olmuştur..." Ömer Lütfi Barkan, Türkiye'de Toprak Meseleleri, Toplu Eserler I, Baskıya Hazırlayanlar, Abidin Nesimi-Mustafa Şahin-Abdullah Özkan, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1980, s. 806; Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600), (Çev. Ruşen Sezer), YKY., İstanbul, 2003, s. 111; H. Veli Aydın, "Tımar Sisteminin Kaldırılması Süreci ve Bazı Değerlendirmeler", OTAM, S. 12, Ankara, 2001, s. 68.

⁹ Mustafa Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, C. I, İstanbul, 1995, s. 429.

¹⁰ Tefik Çavdar, Türkiye Ekonomisinin Tarihi, 1900-1960, Ankara, 2003, s. 44.

¹¹ Şevket Pamuk, 100 Soruda Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914, İstanbul, 1993, s. 47; Aslan Eren, "Osmanlı Ekonomisinde Kurumsal Gelişmeler", Osmanlı, C. III, Ankara, 1999, s. 241.

toprak üzerindeki tasarruf hakkını güvence altına almak ve sürekli üretken bir sistem oluşturmaktı.¹² Kısacası tımar; taşra giderlerinin yine taşra da dizayn edilmiş bir üretici, idareci ve adilane bir idare ile vergilendirme esasına bağlı yıllık gelir-gider dengesinin sağlanmasında hayati bir rol oynamıştır.¹³

Günümüze dek üzerinde bir hayli çalışma yapılmış olan tımarın hâlâ gizemini koruyan bazı yönleri vardır. Vergi türü gelirlerin tahmini, alınan vergi miktarına esas ölçü birimi (örneğin müdd), bir mahalle veya köy yapısında yaşayanların tespiti gibi sıralanabilecek bu çıkmazlara rağmen tımar sistemine esas kayıtlar günümüzde dönem araştırmacıları için vazgeçilmez öneme sahiptir. Bu durumun en önemli nedeni tüm eksikliklerine rağmen imparatorluğun XVI. yüzyılına ait nadir bir koleksiyon hüviyetinde olmasıdır. Bu nadir koleksiyonun bugün bizlere sundukları nelerdir, şeklindeki bir soru çerçevesinde konuya yaklaştığımızda aslında bu çalışmanın da temelinde dair cevaplar alınabilir. Zira tımar sistemi ile ilgili çalışmalar daha ziyade, İmparatorluğun askeri, mali ve demografik yapısı üzerine oturtulmuştur. Fakat son dönemlerde özellikle şehirleşme olgusunun ortaya çıkarmış olduğu bir arayışın da doğal bir sonucu olarak lokalizasyon ve onomastik yönlü araştırmalarda da kullanılır olmuştur. Ülkemizde başta bazı belediyeler olmak üzere bir dönem göç ederek bir başka şehre yerleşip vakıf, dernek vs. yapılar etrafında birleşmiş kişilerin uğraşısıyla kimi yörelere ait pek çok tahrir kaydı gün yüzüne çıkarılmıştır. Etimesgut Belediyesi'nin de yapmış olduğu organizasyonun temelinde bu yönde bir gayret yatmaktadır. Kişiler gibi tüzel kişilikler de inkişaf ettikleri, siyasi, idari fonksiyonlarını ifa ettikleri bölgenin tarihsel geçmişine dair verilere ulaşip ilgililerine sunmak gayretindedirler.

II- Tahrir Kayıtlarında Tesadüf Edilen Etimesgut Köyleri

Ankara Sancağına bağlı, rastladığımız en eski tarihli defter, Fatih Sultan Mehmet zamanında imparatorluğun genel, mali, askeri ve idari yapısını

¹² İmmenuel Wallerstein, Hale Decdeli, Reşat Kasaba, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Ekonomisi ile Bütünleşme Süreci", Toplum ve Bilim, S. 23, Güz 1983, s. 43.

¹³ Kıvanç Karaman, Şevket Pamuk, "Avrupa Devletleriyle Bir Karşılaştırma Osmanlı Bütçeleri ve Mali Yapının Evrimi", Toplumsal Tarih, S. 191, Kasım 2009, s. 26-27.

görmek amacıyla hazırlanmış¹⁴ 9 numaralı Maliyeden Müdevver defterdir.¹⁵ H. 867/M.1462-1463 tarihli bu defter incelendiğinde, “Bağluca, Güvercinlik ve Emir Yaman” gibi bugün Etimesgut dâhilinde yer alan köylere dair kayıtlara rastlanılmaktadır. Defterdeki veriler çerçevesinde Bağlıca köyü yirmi vergi hanesine sahiptir. Köyde yaşayanların arpa, buğday gibi tarımsal üretimin yanı sıra koyun yetiştiriciliğiyle iştigal oldukları anlaşılmaktadır. Dönem itibarıyla 1365 kuruşluk yıllık mahsul geliri bulunan Bağlıca köyünün geliri Ahi Mesud Zâviyesi ile Ahi Şerafettin Vâkfına ayrılmış durumdadır.¹⁶

¹⁴ Erdoğan, Ankara'nın Bütüncül Tarihi ..., s.11.

¹⁵ Defter hakkında geniş bilgi için Bk. Muzaffer Arıkan, H. 867 Tarihli Ankara Tahrir Defteri (Açıklamalarla Metin Tespiti), Ankara Üniversitesi, Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, No: VIII, Ankara, 1958.

¹⁶ “...Üç peg ki... vakf imiş Âhi Mesud Zaviyesi'ne ve bir peg ki ki Âhi Şerefeddin Vakfıdır Üç peg ki Âhi Mesud oğlunun oğlu Âhi Çoban ve bir peg keza Âhi Şerefeddin oğlunun oğlu Âhi Hüseyin mutasarrıftır...”, BDA. MADD.009, 224/b

Sıra No	Defter No	Tarih	Köy/Mahalle Adı	Zâviye/Vakıf Adı	Varak/Sayfa No
1	BDA. MAD.d.0009 ¹⁷	H.867/M.1462-1463	Karye-i Bağluca	Ahi Mesud Zâviyesi	19/b-20/a
			Karye-i Güvercinlik	Kızıl Bey Mescidi ve Medresesi	49/a
			Karye-i Bağluca	Ahi Mesud Zâviyesi	224/b-225/a
			Karye-i Güvercinlik	Kızıl Bey Mescidi ve Medresesi	49/a
			Karye-i Bağluca		63/b
			Karye-i Emir Yaman		64/b
			Karye-i Bağluca	Ahi Mesud Zâviyesi	63/b
2	İBB. A.K.M.Cevdet K.	H.928/M.1521-	Karye-i Etlük	Ahi Elvan Zâviyesi	35/b
			Karye-i Yapracuk	Ahi Minnet	34/a
3	BDA. MVA-I ¹⁹	H.937/1530-1531	Karye-i Yapracuk		368
			Karye-i Etlük	Ahi Elvan Zâviyesi	368
4	TKG. KK. Ttd.377 (E.No:344/588) ²⁰	H.979/M.1571-1572	Karye-i Bağluca	Ahi Mesud Zâviyesi	32/a
			Karye-i Etlük	Ahi Elvan Zâviyesi	37/b
			Karye-i Yapracuk	Ahi Minnet	45/b-46/a
5	TKG. KK. Ttd.17 (E.No:305/74) ²¹	H.979/1571-1572	Karye-i Bağluca	Sultan Murad Han	54/a
			Karye-i Eymir Yaman		72/a-b
			Karye-i Güvercinlik	Medrese-i Camii Kızıl Bey	48/b
			Karye-i Balıkuyumcu		38/a

Tablo 1: Etimesgut Köylerinin yer aldığı defter, tarihleri ile bu köylerde yer alan vakıflar ve defter varaka numaraları

Bağluca köyü tımarı sahibi olan Kasım Çelebi'nin babası Mahmut, *Hüdavendigâr zamanından beri* vakıf evladı olduklarına dair kayıt bulunduğunu ifade ederek bu minval üzere köy gelirlerini tasarruf ettiğini belirtmiştir. Bir tane çift bozanın, yani üç yıl süreyle işletilmeyen tımar arazisinin varlığına tesadüf ettiğimiz köyde 8 çift, 1 nim çift ve 5 tane de bennak hanesi bulunmaktadır. Arpa, buğday üretiminin yanı sıra kovan

¹⁷ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmalan arasında 116-05 (İBB. A.K.M.Cevdet K. 116-05)

¹⁸ 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri, 937/1530, Dizin ve Tıpkıbasım (BDA. MVA-I)

¹⁹ Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi (TKG. KK. Ttd.377 (E.No:344/588))

²⁰ Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TKG. KK. Ttd.17 (E.No:305/74)

²¹ BDA. MAD.d.009, "...Tımar-ı Mahmud veled-i Kasım Çelebi Hudavendigâr zamanında hisse bir iş amma Kasım Çelebi merhum Sultan Murad Han, vakf-ı evladdır deyü hükm el-hâleti hâzîhi oğlançuğu Mahmud vakf-ı evlâd üzerine tasarruf idüb malik ânesine yılda bir eşküncü vire ...", 63/b

vergisine rastlanılması köyde, arıcılık faaliyetinin de yapıldığının göstergesidir.²²

Ankara havalisine ait en erken tarihli Evkâf Defteri ise H. 928/M.1521-1522 tarihli defterdir. 116-05 numaralı bu defterde de Bağluca köyüne tesadüf etmekteyiz. Ahi Doğan'ın padişah hükmü ile mutasarrıf olduğu köy, Ahi Mesut Zâviyesi ile Ahi Şerafettin Vakfına vakfedilmiş bulunmaktadır. *Defter-i köhne* kayıtlarına göre Ahi Mesut veled-i Ahi Himmet, Ahi İbrahim ile yine şeyhten meşihat beratı olan Mehmet Oğulları Ahi Hoca ve Ahi Babalı'ya tevliyet kılınmıştır.²³ Köy imamı, zâviyede hizmetkâr olan bir kişi, kadı ve vakıf evladı olan Ahi Mesut oğlu Sinan ile birlikte 7 çift, 2 bennak ve 1 mücerred hanesinin de ilavesiyle köyde toplam on beş nefer hanesine tesadüf edilmektedir. Köye kadimden üçü Ahi Mesut Zâviyesine biri de Ahi Şerafettin evladına mutasarrıflık üzere verilmiş dört hassa çiftliğine rastlanılmaktadır. Bu çiftliklerden olup olmadığını kestiremediğimiz iki adet çiftlik ise hali durumdadır. Toplam 1474 kuruş hâsılı olan köyde; arpa, buğday, burçak ve bostan gibi zirai faaliyetlerin yanı sıra koyun yetiştiriciliğinin yaygın olduğu görülmektedir. Ayrıca kayıtlardan harap olan bir değirmen kaydına da rastlanılmıştır.²⁴

Ele aldığımız defterlerden 74 numaralı tahrir defteri Etimesgut bölgesine ait tahrir kataloğu bağlamında kimi bilgilere tesadüf edilen son tarihli defterdir. Defterdeki veriler Bağluca köyünün tımarının Kasım oğlu

²² BDA. MAD.d.009, "...Timar-ı Mahmud veled-i Kasım Çelebi Hudavendigâr zamanında hisse bir imiş amma Kasım Çelebi merhum Sultan Murad Han, vakf-ı evladdır deyü hükm el-hâleti hâzihi oğlançuğu Mahmud vakf-ı evlâd üzerine tasarruf idüb malik ânesine yılda bir eşküncü vire ...",63/b

²³"Mezkûr karyeden sülüs erbâ' Vakf-ı Zaviye-i Âhi Mesud ki meşihat-eş der tasarruf-ı Âhi Doğan be-hükm-i padişahi mukarrer ve rub'-ı aherVakf-ı Zaviye-i Âhi Şerefeddin el-mezbur ve nezaret-eş der tasarruf-ı Âhi Mesudveled-i Âhi Himmet be-hükm-i padişahi ve tevliyet-eş der tasarruf-ı Âhi İbrahim be-hükm-i padişahi deyü defter-i köhne mastur hâliyânesli-i şeyhden meşihat-i mezbureberât-ı hümayunla Muhammed oğulları Âhi Hoca ve Âhi Babalı ve tevliyeti Muhammed mezbure oğlu Emre'ye virilmişbâberât-ı hümayun deyümukayyed der defter-i atik hâliyâ padişahımız e'azze'l-lâhüensârahû hazretlerinin berât-ı hümayunuyla tevliyet-i mezbure Behram nâm kimesne mutasarrif olmağın defter-i cedide kayd olundu...", İBB. A.K.M.Cevdet K.No:116-05, v. 224/b-225/a

²⁴ İBB. A.K.M.Cevdet K.No:116-05, v. 224/b-225/a

Mahmut'a ait olduğunu göstermektedir. Kasım oğlu Mahmud ile ilgili defterde tesadüf ettiğimiz bir derkenar bizlere Osmanlı tımar sistemi hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Nitekim Mahmud Çelebi'nin erkek olarak varisinin kalmaması üzerine kızları Selcik ve Hatun Bula ve Bacı'ya vakıf evladı olmaları gerekçesiyle mutasarrıflık verildiğini öğrenmekteyiz.²⁵ Defterde ayrıca Bağluca, 11 bennak, 4 nim çift ve 7 çift olmak üzere toplam 22 hanenin 2.498 kuruş vergi ödedikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca köye ait zirai faaliyetler ile ekonomik etkinliklerin değişmediği sadece bir adet çayır'a tesadüf edildiğini belirtmemiz gerekmektedir.

Erdoğan²⁶, TD.74 numaralı defterde var olmayan vakıf karyelerin TKG. KK. Ttd. 377 numaralı defterde tesadüf edildiğini belirtmektedir. Bu tespit defterin önemini bir miktar daha arttırmaktadır. Bu defterde Bağluca Karyesi'nde, 6 çift, 24 bennak, 2 nim çift, mu'tak ve pir 2, mücerred 1 ve son olarak da hizmetkâr 1 olmak üzere toplam 36 haneye rastlanılmaktadır. Yine üç adet zemin ile bir adet de değirmen kaydına tesadüf edilmektedir.²⁷ Buğday, arpa, bostan gibi zirai faaliyetler ile koyun ve arı yetiştiriciliğinin yaygın olduğu Bağluca köyünün yıllık vergi yükü 1574 kuruştur.

²⁵ "...Tımar-ı Mahmud veled-i Kasım Hudavendigâr zamanında hisse bir imiş amma Kasım Çelebi merhum Sultan Murad Han vakf-ı evladir deyü hükm el-hâletihâzihi oğlançuğu Mahmud vakf-ı evlâd üzere alınub mukarrer-nâme-i Padişahi tasarruf idüb malikânesine yılda bir eşküncü vire deyü kaydolmuş der defter-i köhne el-hâlet-i hazihi vech-i mezkûr üzere alınub mukarrernâme-i padişahi var deyü defter-i köhnede mastûr hâliyâ nesl-i mezkûrenin zükûrdan kimesnesi kalmayub varislerinden Mahmud Çelebi kızları Selcik ve Hatun Bula ve Bacı ya intikal idüb vakf-ı evladlık üzere mutasarrıf olub sefer-i hümâyûn vâki oldukca girü kemâkân bir cebelü eşdirmek üzere berât-ı hümâyûn sadaka olunub tasarruf iderler deyü mukayyed der defter-i atik hâliyâ yine mukarrer mezbûr hatunların vefatını mukaddema Alay beyi arizidüb hakk-ı şer'iyyeti olmağla mezkûr kızların hissesini mezbûre hatunların hisselerin birikdiriküb dokuz yüz yetmiş tarihinde mezbûr Eymirze'ye berât-ı şerif virilüb ba'dehu mezbûr Eymirze dahi vefat idüb üç nefer Dede ve Mustafa ve Mehmed nâm kullarına bervech-i iştirak üslûb-ı sâbık üzere sefer-i hümâyûn vâki oldukca bir cebelü eşdirüb defter-i cedide kayd olundu..." , TKG. KK. Ttd.17, (E. No:305/74), Tarih H.979/M.1571-1572, v.54/a

²⁶ Emine Erdoğan, Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Ankara Tahrir Defterleri'nin Analizi (TÜRKSOY Veri Tabanına Dayalı Bir Araştırma), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004, s.16.

²⁷ TKG. KK. Ttd.377 (E.No:344/558), T. H.979 (M.1571/1572), v.32/a

Başbakanlık Devlet Arşivlerince “438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri, 937/1530, dizin ve tıpkıbasım” adı altında yayımlanmış olan defter, Etimesgut ve havalisi köyleri ile vakıflarına dair bilgiler tespit ettiğimiz bir diğer önemli kaynaktır. Bu defterden elde ettiğimiz kadarıyla Bağluca köyü imam, zâviyedar dâhil olmak üzere 9 haneye sahip olup toplam 1574 kuruş vergi ödemekle mesuldür.²⁸

Tahrir kayıtlarından Etimesgut yöresine ait tesadüf ettiğimiz bir diğer köy ise Güvercinlik'tir. Kızıl Bey Mescidi ve Medresesine vakfedilmiş olan köyde, 7 bennak ve 2 çift hanesine rastlanılmaktadır. Emir Sinan oğlu Hamza ile Yahşi, Yusuf ve Şahin isimli kişiler köyün gelirine mutasarrıflardır. Güvercinlik Köyü'nün tarihsel olarak Hüdavendigâr dönemine²⁹ kadar giden bir geçmişinin olduğunu görmekteyiz. Zira köyün o dönemde Subhi Ömer ve İvaz yeri olduğuna dair kayıtlar bulunmaktadır.³⁰ 17 numaralı Mufassal defterine göre Güvercinlik köyü, 4 zemin, 2 çift, 1 nim çift, 1 mücerred ve 5 bennak ile bir de divane olmak üzere toplam on haneden oluşmaktadır. Yıllık vergisi toplam 2.500 kuruş olan köyde, arpa, buğday, burçak ziraatının yanı sıra koyun yetiştiriciliğinin yapıldığını görmekteyiz.³¹

Vilâyet-i Anadolu defterinde Etimesgut bölgesine dair tesadüf ettiğimiz bir diğer köy Yapracık'tur. 220 kuruş hâsılı olan köy Ahi Mesud Vakfına tahsis edilmiştir.³² Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde yer alan 377 numaralı defterde de Yapracık köyüne rastlanılmaktadır. İdari taksimat olarak kasabaya bağlı bulunan köye, Şeyh İvaz oğlu Mustafa Çelebi padişah beratı üzere mutasarrıftır. Burada tesadüf ettiğimiz bir konu imparatorluk tahrir kayıtlarının tutulması ve denetimindeki düzen ile itinayı açık bir şekilde

²⁸ BDA. 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri, 937/1530, Dizin ve Tıpkıbasım, Ankara, 1993, s.364.

²⁹ Murad Hüdavendigâr dönemi kastediliyor olabilir.

³⁰ “...Karye-i Güvercinlik, Kızıl Bey Mescidi ve Medresesi'nin vakfıdır. Öşr vakfa tasarruf olunur ve kalan bir öşrün nisfın Emir Sinan oğlu Hamza ve nisfını Yahşi ve Yusuf ve Şahin mutasarrıflardır. Hüdavendigâr zamanında Subhi Ömer ve İvaz yerleriymiş. Mezkûr Şahin nevbetine hükm kendi hissesi mezkûr Hamza oğlu İlyas ve Hıdır bin Dede'ye verildi...”, MADd.0009, 051, v. 49/a

³¹ TKG. KK. TTD.17, (E. No:305/74), Tarih H.979/M.1571-1572, v.48/b

³² BDA. 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri, 937/1530, Dizin ve Tıpkıbasım, Ankara, 1993, s.368.

gözler önüne sermektedir. Nitekim tahrir esas kaynak olan köhne defterde (defter-i köhne) hâlihazırda mutasarrıf olan Mustafa'nın beratına tahrir sırasında tesadüf edilememiştir. Konu hakkında yapılan tetkikat neticesinde pek çok kişinin “otuz, kırk yıldır vakıfdır, vakıf bilirüz” diye şahitlik etmesi üzerine nihayetinde defter-i cedide Mustafa adına kaydedildiğini öğrenmekteyiz. Diğer taraftan köyde yüz elli dönüm zemin kaydına da rastlanılmıştır.³³

Bugün idari taksimat olarak çok farklı bir yapıda ve konumda olsa da XVI. yüzyılda Etimesgut bölgesinden bazı gelirlerin, özellikle vakıf köylere ait olanlarının Etlik karyesine tahsis edildiği anlaşılmaktadır. Etlik'te iki çiftlik yeri defter-i atik kayıtlarına göre elindeki beratıyla tasarruf eden Seydi Piri, gelirinin bir miktarını Ahi Mesud Vakfına ayrılmıştır.³⁴

Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde yer alan 17 numaralı defterde tesadüf ettiğimiz bir diğer köy ise Eymir Yaman'dır. Köyde biri köy ahalisine ait olmak üzere üç zemin kaydına rastlanılmaktadır. Ayrıca 19 bennak, 2 nim çift, 1 çift, 1 mücerred ve 1 de pir (yaşlı) olmak üzere toplam 24 hane kaydı bulunmaktadır. Toplam 2.500 kuruşluk hâsılı bulunan Eymir Yaman Köyü'nde arpa, buğday ve burçak üretimi ile koyun ve arı yetiştiriciliği gibi ekonomik ve zirai faaliyetler sergilenmiştir. 9 numaralı Maliyeden Müdevver defterde de Eymir Yaman karyesi 3 çift ve bir bennak olmak üzere beş haneden müteşekkildir. Ayrıca köyde iki tane hali yani boş, işletilmeyen çiftliğin varlığına da şahit olmaktadır.³⁵

Son olarak Kuyud-ı Kadime arşivinde bulunan 17 numaralı Ankara Mufassal defterinde tesadüf ettiğimiz Balı Kuyumcu köyü hakkında verileri

³³“...Vakf-ı çiftlik-i Âhi Minnet der-Karye-i Yaprıcak tâbi-i Kasaba der-tasarruf-ı Mustafa Çelebi bin Şeyh İvaz bâ berat-ı padişahi, köhne defterde bulunamadı hâliya teftiş olunur otuz kırk yıldan berü vakıf bilirüz vakıfdır vakfa tasarruf olunu gelmiş deyü mu'temed-i aleyh kimesneler şahadet eyledikleri ecilden defter-i cedide kaydolundu deyü mukayyed der-defter-i atik hâliyâ padişahımız e'azze'l-lahü ensarahu hazretlerinin berat-ı hümayunuyla Mustafa nam kimesne mutasarrıf olmağın defter-i cedide kaydolundu...”, TKG. KK. Ttd.377 (E.No:344/558), T. H.979 (M.1571/1572), v.48/b; İBB. A.K.M.Cevdet K.No:116-05, v. 34/a

³⁴TKG. KK. Ttd. 377 (E.No:344/558), T. H.979 (M.1571/1572), v.35/b; BDA. 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri, 937/1530, Dizin ve Tıpkıbasım, Ankara, 1993, s.368; İBB. A.K.M.Cevdet K.No:116-05, v. 35/b

³⁵ MADd.0009, 051, v.64/b

ortaya koyabiliriz. Defterdeki veriler bizlere köyde 10 çift, 22 nim çift ve 22 bennak hanesinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca köyde 11 adet zemin kaydına da tesadüf edilmiştir. Zeminler arasında Satılmış adındaki kişinin yerine, zemine sahip olan Melek Hatun adında birine rastlanması da kanaatimizce oldukça önemlidir. Buradaki zirai ve hayvansal üretime dair uğraşlar da diğer köylerden farklı değildir. Nitekim köydeki arpa, buğday, burçak, bostan ve piyaz üretimini arı ve koyun yetiştiriciliği izlemektedir.³⁶ Ayrıca Hüseyin oğlu Pir Ali Çavuş'un yıllık 300 guruş vergisi bulunan ceviz yetiştiriciliği yaptığı da görülmektedir.³⁷ Burada rastladığımız bağ, bahçe ve ceviz üretimi gibi nispeten suya dayalı meyve-sebze yetiştiriciliğine ait emareler, Balı Kuyumcu köyünün Etimesgut havalisinde rastladığımız diğer köylere göre nispeten daha sulak olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Benli Bey Yurdu olarak da bilinen Delikli Yaylası ile bir Koru'sunun yanı sıra biri harap toplam dört adet değirmenin bulunması köydeki zirai ve iktisadi hareketliliğin şüphesiz önemli bir göstergedir.³⁸

Sonuç olarak yukarıda da görüldüğü üzere anlatımdaki tekdüzeliği aşmak adına oluşturduğumuz bazı tablolardan hareketle tahrir kayıtlarından eriştiğimiz Etimesgut ve havalisinde yer alan köyler ile alakalı şu şekilde bazı izahlar yapılabilir. Tablo II'de de görüldüğü üzere defterlerden Bağluca, Güvercinlik, Eymir Yaman, Yapracuk ve Balı Kuyumcu köyelerine tesadüf edilmiştir. Bu köylerde toplam 62 çift, 100 bennak ve 38 nim çift hanesi tespit edilmiştir. Yıl ve defter farkı gözetmeksizin oluşturduğumuz tablodaki veriler merkeze alındığında hanelerin toplam 25.454 kuruşluk vergi yükünün olduğu söylenebilir.

³⁶ Karye-i Balıkuyumcu, tâbi'-i Kasaba, Zemîn-i Melek Hatun becây-ı Satılmış, resm 36, TKG. KK. Ttd.17, (E. No:305/74), Tarih H.979/M.1571-1572, v.38/a

³⁷ Öşr-i eşcar-ı ceviz der dest-i Hüseyinveled-i Pir Ali Çavuş, 300, TKG. KK. Ttd.17, (E. No:305/74), Tarih H.979/M.1571-1572, v.38/a

³⁸ "...Koru-yı dağ; Yaylak-ı Delikli... Benlü Bey yurdider; TKG. KK. Ttd.17, (E. No:305/74), Tarih H.979/M.1571-1572, v.38/a

Sıra No	Defter No	Köy/Mahalle Adı	Varak/Sayfa No	Çift	Bennak ³⁹	Nim Çift	Hâsıl
1	BDA. MAD.d.0009	Karye-i Bağluca	19/b-20/a	9	6		1574
		Karye-i Güvercinlik	49/a	8	7		1465
		Karye-i Bağluca	224/b-225/a	9		6	1365
		Karye-i Bağluca	364				1574
		Karye-i Emir Yaman	64/b	3	1		
		Karye-i Bağluca	63/b	7	5	1	114
2	İBB.AK.M.CevdetK. 11606	Karye-i Etlük	35/b				950
		Karye-i Yapracuk	34/a				220
3	BDA. MVA-I	Karye-i Yapracuk	368				220
		Karye-i Etlük	368				950
4	TKG. KK. TTd.377 (E.No:344/588)	Karye-i Bağluca	32/a	6	24	2	1574
		Karye-i Etlük	38/a				950
		Karye-i Yapracuk	45/b-46/a				
5	TKG. KK. TTd.17 (E.No:305/74)	Karye-i Bağluca	54/a	7	11	4	2498
		Karye-i Eymir Yaman	72/a-b	1	19	2	2500
		Karye-i Güvercinlik	48/b	2	5	1	2500
		Karye-i Balıkuyumcu	38/a	10	22	22	7000
Toplam				62	100	38	25454

Tablo II: Etimesgut ve havalisine ait tahrir kayıtlarında tesadüf ettiğimiz köyler ile bu köylerdeki “çift, bennak, nim çift ve hâsıllarına” dair veriler

Ayrıca Tablo III’te karşılaştığımız sonuçlar ise, bölgenin ekonomik ve iktisadi hayatı ile iklim ve arazi özellikleri hakkında bazı bilgiler vermektedir. Nitekim bölgedeki gelir kalemlerinden en diri olanlarını içeren tablo; arpa, buğday ve burçak üretimi ile arı ve koyun yetiştiriciliğinin yukarıda da yer yer zikrettiğimiz üzere yaygın olduğunu gözler önüne sermektedir. Tablo dikkatle incelendiğinde en fazla buğday üretiminin Balıkuyumcu ve Eymir Yaman köylerinde yapıldığı görülmektedir.

³⁹ Kemal H. Karpat, Osmanlı Nüfusu 1830-1914, (çev. Bahar Tırnakçı), Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010, s. 62; “...askerliğe uygun olmayan kişiler için yaşlı, küçük, sakat gibi tabirler girilmiştir. Gayrimüslimler için ise ödeyecekleri cizye miktar ve oranlarına göre “âla, evsat, edna” ifadelerine yer verilmiştir...”Enver Ziya Karal, Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara 1843, s. 18, 19.

Sıra No	Defter No	Köy/ Mahalle Adı	Varak/ Sayfa No	Hinta	Şa'ir	Burçak	Kovan/ Küvvare	Ganem/ Ağnam
1	BDA. MAD.d.0009	Karye-i Bağluca	19/b-20/a	720	400	50	-	70
		Karye-i Güvercinlik	49/a	23,5	14	-	-	-
		Karye-i Bağluca	224/b-225/a	16	7	-	-	30
		Karye-i Bağluca	364	-	-	-	-	-
		Karye-i Emir Yaman	64/b	12	13		24	-
		Karye-i Bağluca	63/b	12	13	-	35	-
2	İBB. A.K.M.Cevdet K. 116-06	Karye-i Etlik	35/b	-	-	-	-	-
		Karye-i Yapracuk	34/a	-	-	-	-	-
3	BDA. MVA-I	Karye-i Yapracuk	368	-	-	-	-	-
		Karye-i Etlik	368	-	-	-	-	-
4	TKG. KK. TTd.377 (E.No:344/588)	Karye-i Bağluca	32/a	560	12	60	5	35
		Karye-i Etlik	38/a	340	180	250	-	-
		Karye-i Yapracuk	45/b-46/a	80	60	15	-	-
5	TKG. KK. TTd.17 (E.No:305/74)	Karye-i Bağluca	54/a	800	600	120	22	5
		Karye-i Eymir	72/a-b	1240	480	120	25	10
		Karye-i Güvercinlik	48/b	960	360	56		274
		Karye-i Balıkuyumc	38/a	3192	1200	180	40	40
TOPLAM				7955,5	3339	851	151	464

Tablo III: Etimesgut Köylerinde Hinta, Şair, burçak, kovan ve ganem gelirleri

Bölgede arpa, buğday başta olmak üzere tarımsal üretimin oldukça yaygın olması doğal olarak dönem insanının hayati besin maddesi olan ekmeğin üretimi için değirmenleri zorunlu kılmıştır. Bu nedenle bölgede harap, cedid altı değirmene tesadüf edilmiştir.

Sıra No	Defter No	Köy/Mahalle Adı	Varak/Sayfa No	Asiyab	Bab	Harab	Cedit
1	BDA. MAD.d.0009	Karye-i Güvercinlik	49/a	1	1	*	
		Karye-i Bağluca	224/b-	1	1	*	
2	TKG. KK. TTd.377 (E.No:344/588)	Karye-i Bağluca	32/a	1	1	*	
3	TKG. KK. TTd.17 (E.No:305/74)	Karye-i Balıkuyumcu	38/a	1	10		
			38/a	1	2		*
			38/a	1	1	*	
Toplam				6	16	4	1

Tablo IV: Bölgedeki Asiyab sayısı

B. Nüfus Defterleri Verilerine Göre Etimesgut

I- Osmanlı Nüfus Sayımları ve Defterleri

Yeryüzünde inkişaf etmiş tüm siyasi teşekküllerin idari ve iktisadi mekanizmaları ile askeri nizamlarını sağlama uğraşlarının doğal bir sonucu olarak, çatısı altında bulundurdıkları insan unsurunun miktarını merak ettikleri bilinen bir gerçektir. Bu nedenle başta askeri, idari olmak üzere iktisadi ve kültürel dayanaklarını toprak ekonomisi ve buradan elde ettiği ürün üzerine kurgulamış olan Osmanlı İmparatorluğu'nda, kuruluşu takip eden asırda ilk nüfus sayımların yapıldığı anlaşılmaktadır. Mufassal, İcmal ve Evkaf gibi bir kısmını yukarıdaki izahımızda kullandığımız defterlerin yanı sıra Derdest, Ruznamçe, Kale ve Mustahfızan defterleri olarak kataloglanmış veriler sayesinde XV-XVI. ve XVII. yüzyıla kadarki demografik veri ve hareketlilikler hakkında tam olmasa da az-çok belli bir bilgi potansiyeline sahip olabilmekteyiz. Fakat XIX. ve XX. yüzyıla ait verilerin çok daha sağlıklı ve düzenli tutulduklarını burada ifade etmemiz gerekmektedir.

Nüfus defterleri anlaşıldığı kadarıyla ilk olarak askeri⁴⁰ gerekliliklerin doğal bir sonucu olarak yapılmıştır. Kayıtların yenedünya düzeninin bir zorunluluğu olarak bütün nüfus içerisinde potansiyel askerlerin tespiti ve kısa ya da uzun vadede asker olabilecek kişilerin secimi, belirlenmesi gibi pek çok maksada hizmet ettiği görülmektedir. Kayıtları içeren defterleri

⁴⁰ Kemal H. Karpat, Osmanlı Nüfusu 1830-1914, (çev. Bahar Tırnakçı), Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010, s. 62; "...askerliğe uygun olmayan kişiler için yaşlı, küçük, sakat gibi tabirler girilmiştir. Gayrimüslimler için ise ödeyecekleri cizye miktar ve oranlarına göre "âla, evsat, edna" ifadelerine yer verilmiştir..."Enver Ziya Karal, Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara 1843, s. 18, 19.

aslında iki guruba ayırmak gerekmektedir. Birinci gruba 1830 yılında yapılmış olanı ile onu takip eden 1840'lı, 1850'li ve 1860'lı yıllara ait nüfus sayımları dâhil edilebilir.⁴¹ Bunlar Başbakanlık Devlet Arşivleri tarafından ülkemiz ve yabancı ülke araştırmacılarının hizmetine sunulmuş durumdadır. İlk grup defterlerinin bu yönde sergilenmesi ülkemizde kısa zamanda mahalli pek çok bölge, köy, mahalle veya il, ilçe defterlerinin transkript edilerek ilim âlemine sunulmasını sağlamıştır. Başbakanlık Devlet Arşivlerinin farklı fon veya dosyalarında muhafaza edilip ilgililerin hizmetine açılmış durumda olan diğer defter grupları da ikinci kategoride ele alınabilir. Bunlar Bab-ı Defter-i Ceride Odası Defterleri⁴² ve ikinci olarak da Maliye Nezareti Ceride Odası Defterleri⁴³ şeklinde tarif edilebilir.⁴⁴

Defterler, ait olduğu liva/sancak gibi ön ve tanım bilgilerini merkez mahallelerden başlayarak köy ve mezralar ile köy altı yerleşimleri ya da bazı cemaat taifelerine dair bilgilerin yer aldığı sayısal verilerin sırasıyla dizildiği nüfus kayıt kısımlarından oluşmaktadır. Başta imam veya muhtarlara ait kayıtlar girildikten sonra sayıma tabi tutulan bölgenin bireyleri teker teker fiziksel ve sayısal özelliklerine göre kayda geçirilmişlerdir.⁴⁵ Hane reisi, oğlu, varsa başkaca oğlu/oğulları, damadı, yeğeni, kardeşi, amcaoğlu vs. silsile ile kaydedilerek bir sülaleden başkasına geçiş sağlanmıştır. Dolayısıyla her bir hane temelde ayrı bir sülaleye ait nüfus verilerini taşımaktadır. Bu kayıtların üzerine veya altına bazı detay veriler girilmiştir. Özellikle güncel durumlarını havi bilgiler için üst bölme, geçmiş durumları için ise alt bölmelere bilgiler girilmiştir. Askeri sınıfa mensup, muhtar, imam, emekli, başka bir mekâna göçmüş, göçer, ihtiyar vs. kayıtlar üst bölmeye; tevellüt, vefat gibi bilgiler ise genellikle alt bölmeye kaydedilmiştir. Nüfus defterleri şüphesiz bir veri

⁴¹ Fahri Maden, "Osmanlı Devleti'nde 1881-1882/1293 Nüfus Sayımı ve Meydana Gelen Hadiseler", Türkiye'de İskân ve Şehirleşme Tarihi, Editör Mehmet Ali Beyhan, Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 99-102.

⁴² BOA. D.CRD. d. fon kodlu bölümde 952 adet nüfus defterinin yer almaktadır.

⁴³ BOA. ML. CRD. d. bu fon ise toplamda 2.100 adet defteri barındırmaktadır.

⁴⁴ Bu başlık altında verdiğimiz tüm bilgiler için Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Hazırlayan Yusuf İhsan Genç vd., Başbakanlık Basımevi, Ankara 2010., ilgili bölüm sayfa numaraları.

⁴⁵ Yapracık Köyü; Hane:6 Sıra:14 Uzun Oğlu, Mustafa Oğlu Musa, Orta boylu kumral sakallı, Sînn 50, Çiftçi

sunmaktadır bizlere. Fakat bu verinin sarih olması noktasında şüpheler kaçınılmazdır. Nitekim kadın, çocuk ve bazen de yaşlı nüfusunun dikkate alınmaması gerçek bir veriye erişmemizi mümkün kılmamaktadır. Dolayısıyla yine bir tahmini hesaplama sistemi üzerinde durulmaktadır.⁴⁶ Son olarak defterlerdeki veriler mahalle, köy veya bölgesel olarak herhangi bir yerleşim merkezinde hayatlarını idame edenlerin isimlerine dair de önemli veriler sunmaktadırlar. Onomastik bilimi açısından bu veriler de aslında oldukça önemlidir.⁴⁷ Nüfus defterleri insanların kendilerini, geçmişlerini, aile veya cetlerini tanıma uğraşlarının yol açtığı bir zorunlulukla her geçen gün giderek artan oranda inceleme altına alınmaktadır. Burada yer alan kişilere ait lakaplar günümüzde var olduğunu bildiğimiz sülale isimleriyle örtüşür sonuca çoğu zaman bizleri götürmektedir. Dolayısıyla bugün var olan bir aile, bu sayede birkaç asır öncesindeki fiziksel özellikleri, tarihsel devamlılıkları ve demografik hareketlikleri hakkındaki izlere erişmekte ve bununla da övünebilmektedir.⁴⁸

⁴⁶ Hane reisi varsa eşi, oğulları varsa ve oğullarının çocukları varsa eşleri gibi kaba bir tespit ile verilen hane sayısının üç veya dört kişi daha ilavesiyle tahmini bir nüfusun bulunabileceği...

⁴⁷ Yılmaz Kurt, "Osmanlı Tahrir Defterlerinin Onomastik Değerlendirilmesinde Uygulanacak Metod", Osmanlı Araştırmaları XVI., İstanbul, 1996, s.45-59 ; Çorum Sancağı Kişi Adları, Belleten, LIX/224, Ankara,1995, s.75-119; Sivas Sancağı Kişi Adları, OTAM, 4, Ankara, 1993, s.223-290; Ayrıca yazarın başkaca çalışmaları için Bkz.<http://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Yazar/4124/Yilmaz-Kurt.asp?LID=TR&ID=4124>(Erişim Tarihi:20.03.2018)

⁴⁸ Eyüp Akman, "Osmanlı Nüfus Defterlerindeki Sülale Adlarının Soyadı Kanunuyla Aldığı Şekiller Üzerine Bir Dil İncelemesi (Kastamonu Örneği) VII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, 16-18 Ekim 2014, Elazığ, s.71-76.

Ankara'ya Tabi Kasaba-i Zîr'in Nüfus Defteri Fihristi ⁴⁹				
Sıra No	Sayfa No	Köy Adı	Hane Sayısı	Nüfus Adedi
1	35	Ahi Mesud	14	42
2	36	Elvan	19	41
3	38	Güvercinlik	6	14
4	44	Emiryaman	21	47
5	88	Şehid Ali	27	80
6	90	Balıkuyumcu	20	53
7	92	Aşağı Yurtçu	13	23
8	93	Yukarı Yurtçu	10	30
9	103	Yapracık	24	82
10	105	Bağlıca	13	35

Tablo V: Etimesgut Köylerinin hane ve nüfusları

II- Nüfus Defterlerinde Tesadüf Edilen Etimesgut ve Havalisi Köyleri

Bu bölümde nüfus defterlerinde tesadüf edilen köylerin çevirileri yapılarak bütüncül bir bakış açısıyla ele alınıp aşağıdaki şekilde okuyucunun bilgisine sunulmuştur. Dolayısıyla temel olarak her köyün öncelikle hane ve nüfus sayısı, sülale adı, meslek grupları ve varsa demografik hareketliliğe dair bilgileri esas alınmıştır. Başta ifade etmemiz gerekiyor ki bu durum; bilgilerin muhtevası, ele alınış ve ifade yöntemi maalesef çalışmamıza anlatım bakımından bir bilgi yoğunluğu katmış olabilir. Zaman zaman rastladığımız önemli verileri mümkün mertebe yorumlayarak ve asıl metinden kopmadan bazı çıkarımlar ya da varsayımlar ortaya koyuş maksadımız da anlatımdaki bu yoruculuğu en aza indirmektedir.

Nüfus defteri verilerine göre Ahi Mesud köyünde “Kırlı, A’yan, Değirmenci, Evran ve Dacil” oğlu lakaplı olanlar ağırlıklı olmak üzere çoğu çiftçilikle iştigal⁵⁰ olan on dört hane bulunmaktadır.⁵¹ Köyden yedi kişinin değişik askeri sınıflara mensup olduğunu görmekteyiz. Köydeki en yaşlı kişi 70 yaş ile Mustafa oğlu Feyzullah iken en genci ise 2 yaş ile Ahmet oğlu Halil’dir.⁵²

⁴⁹ BOA. NFS. d. 01804-00000, T.1258/1842-1843

⁵⁰ Muhtar ve imam köylerin genelinde rastladığımız bir meslek grubu olduğundan burada zikredilmemiştir.

⁵¹ Bu şekilde bir ifade kullanmamız köy nüfusunda kayıtlı ve fakat herhangi bir sülale ismi almamış bazı hane kayıtlarına tesadüf edilmesinden dolayıdır.

⁵² Karye-i Âhimesud Tâbi’-i Kasaba-i Zîr; BOA. NFS. d. 01804-00037,00038.

Aşağı Yurtçu köyünde; “Kabasakal, Yekçeşm ve Çiftçi” oğulları sülalelerinin ön plan çıktığı on üç hane bulunmaktadır. Köyde yaşayanların çiftçi, çoban ve askerlik ile iştigal olunduğu görülmektedir. 65 yaşındaki Mahmut oğlu Mehmet en yaşlı; 6 yaşındaki Murad oğlu Abdullah ise köyün en gencidir.⁵³

“Kel, Gök ve Gülperi” oğlu gibi sülale adlarına rastladığımız Bağluca köyünde çiftçi, ırgat, hizmetkâr ve askerlik ile iştigal olan on üç hane bulunmaktadır. Köyde 74 yaşındaki Hacı Ömer oğlu Hüseyin en yaşlı; 6 yaşındaki Gök Hüseyin oğlu İbrahim ise en gençtir. Ayrıca mefkud yani kayıp olan üç kişi ile bir Kalcı'nın bulunması oldukça dikkat çekicidir.⁵⁴

“Elvan, Keleş, Yekçeşm, Çukadar, Berber ve Yabankı” oğlu gibi sülalelerin yer aldığı Balıkuyumcu köyünde yaşları seksen ila bir arasında değişen elli üç kişiye tesadüf edilmiştir. Bu kişiler arasında çiftçi, ırgat, bostancı, hizmetkâr, asker ve kethüda gibi işlerle uğraşanlar olduğu gibi her hangi bir iş ve mesleği olmayanlarında olduğu görülmektedir. Ayrıca köy ahalisinden olan Mehmet oğlu İbrahim kayıtlardan anlayamadığımız bir nedenden dolayı Sivas dolaylarına gitmiştir.⁵⁵

Elvan köyünde ise “Atacı, Deli, Emir, Sarı Paşa ve Genç Ali” oğlu gibi sülale isimlerine rastladığımız on dokuz hane ve henüz iki aylık olan Seyyid Mustafa oğlu Ali ile yetmiş yaş aralığında değişen toplam kırk bir kişi yaşamaktadır. Köyde yaşayanların ağırlıklı olarak asker, hizmetkâr, çiftçi ve çobanlık yaptıkları anlaşılmaktadır. Köyde bir de mefkud yer almaktadır.⁵⁶

Emiryaman köyünde; “Emir, Yekçeşm, Genç, İğdiş, Mecruh, Köle ve Bacı oğlu ile Sandık Emini” şeklindeki sülale isimlerine sahip yirmi hanenin, yaşları bir ila seksen arasında değişen kırk yedi kişi yaşamaktadır. Köy nüfusunun genelinin çiftçilik yaptığı söylenebilir. Mustafa oğlu Esad Ağa Zîr kazasının “sandık emini” olup köyde ikamet etmektedir. Köyde herhangi bir sanatı, yani becerisi olmayan kişilerin varlığı da dikkat çekmektedir. Ayrıca köyde tek bir çobana rastlanması köylülerin

⁵³ Karye-i Aşağı Yurtçu Tâbi'-i Kasaba-i Zîr, BOA. NFS. d. 01804-00095

⁵⁴ Karye-i Bağlıca Tâbi'-i Kasaba-i Zîr, BOA. NFS. d. 01804.00108-00109.

⁵⁵ Karye-i Balıkuyumcu Tâbi'-i Kasaba-i Zîr BOA. NFS. d. 01804-00093,00094

⁵⁶ Karye-i Elvan Tâbi'-i Kasaba-i ZîrBOA. NFS. d.01804-00039,00040

hayvanlarının tamamını ücret, bedel mukabilinde bu çobana emanet ettiklerine dair kanıları güçlendirmektedir.⁵⁷

Şehidali Köyü'nde "Tatar, Çivelek, Kadı, Şorbalı, Elvan, İmam Türyaki ve Termeli" gibi sülale lakaplarına rastlanılmıştır. Köyde, yirmi yedi hanenin yaşları bir ila seksen beş arasında değişen seksen kişi yaşamaktadır. Çiftçilik askerlik ve çobanlık köyde yaşayanların temel işigali arasındadır. Öyle ki köy muhtarı dahi çiftçilikle uğraşmaktadır. Ayrıca köyde yaşayanların sülale lakaplarından hareketle nedenini bilmediğimiz bazı faktörlerden dolayı Terme, bir hayli uzak bir coğrafya ile Şorba ve Elvan, oldukça yakın bölgelerden köy'e yönelik göç hareketliliğinin olduğunu söyleyebiliriz.⁵⁸

"Bıçak, Deli, Babaoğlan, Halit, A'raç ve Çatalbaş" gibi sülale lakaplarının bulunduğu Yapracık köyünde yirmi dört hane ve yaşları bir ila yetmiş beş arasında değişen seksen dört kişi yaşamaktadır. Sayımlar askeri amaçlı olduğundan dokuz yaşına kadar olan ve fakat nüfus politikası gereği kaydedilmiş kişilerin fiziksel özelliklerine defterde yer verilmemiştir. Yapracık köyde yaşayanlarında diğer köylerdeki gibi çiftçilik çobanlık ve hizmetkârlık yaptıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca köydeki dört kişinin büyük olasılıkla askeri nedenlerle İstanbul'da buldukları görülmektedir.⁵⁹

Ele aldığımız köyler arasında nüfus ve hane sayısı bakımından en alt sırada yer alan köy ise Güvercinlik köyüdür. "Boyacı ve Deli" oğulları lakaplarına tesadüf ettiğimiz köyde altı hanede yaşları 6 ila seksen arasında değişen 14 kişi bulunmaktadır. Çiftçilik, çobanlık köyde yaşayanların iktisadi faaliyetlerindedir.⁶⁰ Bu hususta en son ele alacağımız köy Yukarı Yurtçu'dur. "Zeytün, Uzun, Çanak ve Bekâr" oğlu şeklinde sülale isimlerine rastladığımız köyde on hane ile yaşları bir ila seksen altı arasında değişen otuz kişi yaşamaktadır. Çiftçilik, çobanlık, hizmetkârlık ve askerlik köyde yaşayanların temel uğraşları arasındadır.⁶¹

⁵⁷ Karye-i Emiryaman Tâbi'-i Kasaba-i Zîr, BOA. NFS. d.01804-00046-00048

⁵⁸ Karye-i Şehidali Tâbi'-i Kasaba-i Zîr, BOA. NFS. d. 01804-00090-00092

⁵⁹ Karye-i Yapracık Tâbi'-i Kasaba-i Zîr, BOA. NFS. d. 01804-00106-00108

⁶⁰ Karye-i Güvercinlik Tâbi'-i Kasaba-i Zîr, BOA. NFS. d. 01804_00040, 00041.

⁶¹ Karye-i Yukarı Yurtçu Tâbi'-i Kasaba-i Zîr, BOA. NFS. d.01804-00096-00097.

Sıra No	Köy Adı	Hane	Kişi Sayısı	Yaş Ort. ⁶²	Çiftçi/ Rençber	Asker ⁶³	Çoban	Mevkud	Oğulluğu/ Hafidi
1	Ahimesud	14	42	30	14	4			1
2	Aşağı Yurtçu	13	23	30	8	1	1		1
3	Bağlıca	13	35	26	10	2		3	2
4	Balıkuyumcu	20	53	32	18	2			5
5	Elvan	19	41	28	14	4	2	1	3
6	Emiryaman	21	47	26	17		1		1
7	Şehidali	27	80	16	30	7	2	1	4
8	Yapracık	24	84	14	33	4	3		10
9	Güvercinlik	6	14	29	2		1		1
10	Yukarı Yurtçu	10	30	26	8	1	1		2
Toplam		167	449	25,7	154	25	11	5	30

Tablo VI: Ankara'ya tabî Kaza-i Zir'in Nüfus Defteridir. BOA. NFSd. 1804, T.1258 (M.1842/43) tarihli Nüfus Defteri'ne göre Etimesgut Köylerinde hane, kişi, çiftçi, asker, mavkud ve öge/oğulluk miktarı

Yukarıdaki tabloda Başbakanlık Devlet Arşivi'nde yer alan 1258 tarihli Nüfus defterindeki bilgiler esas alınarak Etimesgut havalisinde yer alan köylere ait bazı bilgiler sergilenmiştir. Tablo incelendiğinde dönem itibarıyla Etimesgut köylerinde 167 hanede 449 kişinin yaşadığı söylenebilir. Bu kişilerin ortalama yaşları ise 25,7'dir. Bölgede çiftçilik faaliyetlerinin ne derece etkin olduğu 154 çiftçi hanesine tesadüf edilmesinden anlaşılmaktadır. Ayrıca köylerde değişik sayılarda askerlik mesleğini ifa eden toplam yirmi beş kişiye de rastlanılmaktadır. Köyde otuz hanenin "oğulluğu veya hafidi" şeklinde izah edilmesi de oldukça önemlidir. Zira bu durum çocuk sahibi olmama, erken yaşta gerçekleşen ölüm olayları veya uzun süren savaşlar nedeniyle gerçekleşen ölümler gibi farklı nedenlerle gerçekleşen kayıpların aile reisinin yerine büyük baba veya amcanın geçmesi hadisesine sık rastlanıldığının bir göstergesi olabilir.

⁶² Köyde yaşayan kişilerin yaşlarının toplamı neticesinde elde edilen sonucun kişi sayısına bölünmesi sonucu elde edilen sonuç.

⁶³ Mansurede, Asakir-i Mansurede, Redif, Redif Çavuşu vb. kayıtlar bu kategoride değerlendirilmiştir.

C-Temettuat Kayıtlarında Etimesgut

I- Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat Öncesi Vergi Düzenine Kısa Bir Bakış

Lewis ve İnalcık⁶⁴ gibi Osmanlı tarihçilerinin de ifade ettiği üzere, XVII. yüzyıl başlarında doğal sınırlarına ulaşmış olan imparatorluk; teknolojik gelişmelerle büyüyen Avrupa karşısında gerilemeye başlamıştır.⁶⁵ Bu durum elbette öncelikli olarak imparatorluk maliyesinde kimi olumsuzluklara neden olmuştur. Yukarıda önemi hakkına kısa bir girizgâh yaptığımız tımar sisteminin çöküşü ile idari, zirai ve mali sistemindeki gerilemenin önemli bir paralellik gösterdiği inkâr edilemez.⁶⁶ Bu durumun bir sonucu XVII-XVIII. yüzyıllarda maliyenin hazır paraya olan ihtiyacı her geçen gün artarak devam etmiş⁶⁷ tımar, zeamet ve daha sonraları da hasların mukataa hâlinde iltizama verilmesi esasına gidilmiştir.⁶⁸ Aynı dönemde vergi tespiti, nüfus eksenli kayıtları esas alan avarız ve cizye kayıtları tutulmuştur.⁶⁹

Temettuat⁷⁰ kayıtları da aslında çok daha geç döneme ait bu tür tali çözüm yollarının daha yakın tarihli bir yöntemi olarak düşünülebilir. Nitekim temettü tahririnin yapılmasındaki esas amaç, herkesin kazancına

⁶⁴ "Batı'da Viyana önlerinde Habsburglar, Doğu'da ise İran platosu ve Safeviler, Afrika çölü, Hint Okyanusu'nda ise Portekizler bu zor sınırları oluşturmaktaydı..." Öz, a.g.e., s.31.

⁶⁵ M. Tayyib Gökbilgin, "Tanzimat Hareketinin Osmanlı Müesseselerine ve Teşkilâtına Etkileri", Bellekten, CXXXI, S 121, Ankara Ocak 1967, s. 94, 95; Albert Hourani, Modern Ortadoğu'nun Osmanlı Geçmişi Osmanlı ve Dünya, (Çev. O. Baldık), (Haz. Kemal Karpat), Ufuk Kitapevi, İstanbul, 2004, s.109.

⁶⁶ Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılın Sonlarında Tımar ve Zeâmetlerin Düzeni Konusunda Alınan Tedbirler ve Sonuçları", İÜEFTD. Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı Hatıra Sayısı, S 32, İstanbul, 1979, s.222.

⁶⁷ Mehmet Genç, "Osmanlı Maliyesine Malikâne Sistemi", Türkiye İktisat Tarihi Semineri, 1978, s.233.

⁶⁸ Yavuz Cezar, Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi, XVIII. Yüzyıldan Tanzimat'a Mali Tarih, İstanbul, 1986, s.35-36.

⁶⁹ Oktay Özel; "Avarız ve Cizye Defterleri", Osmanlı'da Bilgi ve İstatistik, (Editör: Şevket Pamuk), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 2000, s.1-29.

⁷⁰ Temettü" kelimesi "kâr etme, fayda görme" anlamındadır, Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1984, s.1288 ; "Temettü Vergisi" ise herkesin kazancına uygun olarak devlete verdiği vergi, anlamına gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki uygulamasıyla tarif edilecek olursa tüccar ve esnafın senelik kazançlarının miktarının tahmin ve takdir edilerek, bundan binde ve yüzde hesabıyla alınan vergidir; M. Zeki Pakalın, (1993), "Temettü' Vergisi", Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c. III, İstanbul, s.453.

ve mal varlığına göre devlete belirli miktarda vergi ödemesiydi. XIX. yüzyıl ortalarına doğru tutulan kayıtlar temettuat defterlerine kaydedilmiştir. Bu defterlerde, Tanzimat sonrası Osmanlı vergi sistemine dair pek çok bilgi yer almaktadır. Nitekim defterlerde vergi mükellefinin adını, vergiye esas olan gelir kaynağını, kaynağın yıllık gelirini ve bu gelire göre tahsis edilen vergiyi bulmak mümkündür. Zira her üründen veya hayvandan farklı bölgelerde farklı oranlarda vergi tahsil edilmiştir. Defterlerde genellikle her hanenin mal varlığı yazıldıktan sonra, toplam vergi miktarı da belirtilmiştir. Bunun yanı sıra hane reisinin bir önceki sene vermiş olduğu temettü vergisi ile öşür ve rüsum miktarı ve bir sonraki yıl vermesi gereken tahmini temettü vergisi de yazılmıştır. Kiraya verilen gayrimenkullerde de aynı şekilde tahririn yapıldığı yıllık kira geliri ve buna karşılık ödenmesi gereken temettü miktarı ile bir sonraki yıl ödenmesi gereken tahmini temettü miktarı şeklinde defterlere kaydedilmiştir. Ayrıca mahalle veya köyün yazımı bittikten sonra buradan alınacak yıllık vergi ve toplam temettü miktarı da yazılmıştır.⁷¹

Temettuat defterlerine kaza ve hane esasına göre kaydedilmiştir. Yerleşim yerlerindeki evlerin numaralarının altına kişilerin isimleri, unvan ve lakaplarıyla birlikte yazılmıştır. Bunu takiben hane reislerinin sahip oldukları menkul ve gayrimenkul ve hayvanat ile bunların gelirleri ve hane reisine tahakkuk eden vergiler yer almaktadır. Defterlerde genellikle her hanenin mal varlığı yazıldıktan sonra toplam vergi miktarı da belirtilmiştir.

Nihayet, temettuât kayıtları genel itibarıyla bir bölge hakkında demografik yapı, bireylerin menkul ve gayrimenkul kaynaklar, sahip oldukları hayvanat tür ve miktarı, yıllık tahmini kazancı, varsa işletmelerin büyüklüğü, toplam ve ayrıntılı vergi yükü ile birlikte işgücünü, kişilerin

⁷¹ Temettuat kayıtları hakkında ayrıntılı bilgi için Bk. Nuri Adıyeye, "Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri", OTAM, S. 11, Ankara, 2000, s. 769-771; Mustafa Serin, "Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Temettuat Defterleri", Başbakanlık İ. Milli Arşiv Şurası 20-21 Nisan 1998, Ankara, 1998; Said Öztürk, "Türkiye'de Temettuat Çalışmaları", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 1, S. 1, İstanbul, 2003; Mübahat Kütükoğlu, "Osmanlı Sosyal ve İktisadî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", cilt LIX/225, Belleten; 10. Tefik Güran, "XIX. Yüzyıl Temettuat Tahrirleri", Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik, Ankara 2000; Said Öztürk, "Temettuat Tahrirleri", Akademik Araştırmalar Dergisi, S. 4-5, İstanbul 2000.

mesleğini, bölgedeki ticari ve sınıfl müesseseler hakkında oldukça mühim bilgiler vermektedir.

II- Temettuat Kayıtlarına Göre Etimesgut Köyleri

Temettuat kayıtları kapsamında ilk olarak ele alacağımız köy, Ahi Elvan'dır. Köyde "Kırlı, Mu'tak, Dacık, Sarı, Sakallı, Ervan, Osman, Değirmenci, Hacı ve Boz" şeklinde sülale isimlerinden oluşan on iki hanenin temettuat kayıtları bulunmaktadır. Biri amale olarak öne çıkan bu hanelerin geneli "erbab-ı ziraat" yani çiftçi sınıfına mensuptur. Köydeki birkaç hane Murtazabaad'ın Evran ve Mülk köylerinden⁷² ve nereye bağlı olduğunu tam olarak tespit edemediğimiz İvedikler Köyü'nden gelmiştir.⁷³

Aşağı Yurtçu köyünde pek çoğu vergiye esas aile, reisinin baba ismi olması muhtemel isimler ile "imam, molla, cabeci ve sarı" oğlu gibi sülale isimlerinden ibaret on altı hane bulunmaktadır. Hizmetkâr, amele ve erbab-ı ziraat olarak hayatlarını idame edenlerin yer aldığı köye Balıkuyumcu, Tahtalı ve Karapazar köylerinden göç edenler olmuştur.⁷⁴

Temettuat kayıtlarına göre "Katırcı, Uzun Ali, Berber, Köşker, Çatak, Himmet, Gülbıyık, Gedikoğlan, Topuz ve İmam" oğlu sülale isimlerinden ibaret on dört hane Bağlıca köyünde yaşamaktadır. Pek çoğu ziraatla uğraşmasın rağmen köyde kalıcı, çobanlık ve hizmetkârlık yapanlar da bulunmaktadır. Ayrıca köyde temettuat kaydına rastlanılan bazı kişilerin ise "Mukaddem, Hacı Musa, Cimşit ve Yenice" mahalle/köylerinden geldikleri anlaşılmaktadır.⁷⁵

⁷² Sarı Oğlu Mehmet; İşbu ahaliden olup, 58 tarihinde Murtazaabad Kazasına tabi Evran Köyüne nakl olduğu; Hacı Oğlu Halil; Murtazaabat Kazası'nın Mülk Köyü ahalisinden olup geçen 61 senesinde işbu köye nakl olduğu; Boz Oğlan Oğlu Mustafa İvedikler köyünden olup Tahrir-i nüfusta işbu köyde kaydolunmuştur.

⁷³ ML. VRD. TMT. d.01305-00002-00003

⁷⁴ Süleyman Oğlu Ahmet; Merkur işbu karye ahalisinden olup 59 tarihinde Kasaba-i Zir'e tabi Balıkuyumcu Karyesi'ne nakletmiş işbu karyede bir nesnesi olmadığı; İmam Oğlu Bekir, Merkur YabanabadKazası'na tabi Tahtalı karyesi ahalisinden olup 57 tarihinden beri işbu karyede sakin ise de vergisi olmayıp emlakı ve arazisi dahi asıl karyesinde idiği; Cabeci Oğlu Mehmed, Merkur Karapazar ahalisinden olup tahrir-i nüfustan işbu karyeye kaydolunmuş ise de vergisi buraca olduğu ve bazı emlakı dahi asıl karyesinde olduğu; ML. VRD. TMT. d.01336-00001-00003

⁷⁵ "...Uzun Ali Oğlu Kara Süleyman, Merkur işbu 61 senesinde Ankara'nın Yenice Mahallesine nakil fakat karye-i merkur emlak defterine tahrir olunmuştur; Topuz

Balıkuyumcu köyünde çoğu vergiye esas hane reisinin baba adını taşıyanlar olmak üzere, “Mehmet Kethüda, Keleş, Deli Mehmet, Çukadar, Koca, Kılıç ve Fezel” oğlu gibi sülale isimlerine sahip yirmi iki temettu hanesi bulunmaktadır. Köydeki hane sahiplerinin çiftçilik ve amelelik yaparak hayatlarını idame ettikleri görülmektedir. Üç kişinin ise herhangi bir geliri olmadığından onun bunun ianesiyle hayatını devam ettirdikleri anlaşılmaktadır.⁷⁶

Elvan Köyü’nde, çiftçilik, amelelik ve çobanlık ile geçimlerini sağlayan on yedi hane bulunmaktadır. Aparlı ve Sarıkavak köylerinden Elvan köyüne gelip yerleşenler olmuştur. Köydeki müteveffa Ahmet’in yetim oğlu Osman henüz sekiz yaşında olup “Validesi idare olunmaktadır.” örneğinden hareketle zorunlu hâllerde imparatorluk idaresinin vergi miktar ve oranlarında değişikliğe gittiğini anlamaktayız.⁷⁷

Etimesgut köylerinden olan Emiryaman köyünde dönem itibarıyla “Köse Mehmed, Koca İbrahim, Göküş, Kara Osman, Emin Kethüda” oğlu gibi sülale isimlerine rastlanılmaktadır. Köyde genel olarak erbab-ı ziraat ve hizmetkârlık yaptığı görülen yirmi vergi hanesi bulunmaktadır.⁷⁸

Oğlu Mehmed, Merkurum işbu karye ahalisinden, 58 tarihinde Ankara'nın Hacı Musa Mahallesi'ne nakil edip emlakı karye-i merkurum defterine tahrir olunmuştur; Edhem Oğlu Ali, Merkurum geçen 60 senesinde Murtazaabad Kazasına tabi Cimşidnakl edip, işbu karyede olan emlakı tahrir olunmuştur. ; Köker Oğlu İbrahim, Merkurum karye sakinlerinden olup, işbu 61 senesinde Ankara'nın Mukaddem Mahallesi'ne nakil edip, emlakı işbu karye defterine tahrir olunmuştur...”, ML. VRD. TMT. d.01321-00001-00003.

⁷⁶ Abbas Oğlu Hasan, A'ma, Merkurumun bir nesnesi olmayıp, hizmetkârlığa dahi liyakatı olmadığından iane ile geçinmekte olduğu; Ahmed Oğlu Abdullah, Merkurumun bir nesnesi olmadığı ianesiyle geçinmekte olduğu; Müteveffa Hasan Oğlu Abdullah, Merkurum 59 tarihinde zıfah edip, emlakı arazisi bulunmadığından vergisini el-an mütarakim etmekte olduğu; ML. VRD. TMT. d.01347.00001-00004

⁷⁷ “...Yetim-i merkurum 8 yaşında olup, validesi idare olunmakta olduğu...Genç Ali Oğlu Halil; Merkurum tahrir-i nüfusdan sonra Yabanabad Kazasına tabi Sarıkavak Karyesi'ne nakil edip, emlakı işbu karye defterine tahrir olunmuştur; Kethüda Oğlu İsmail, Merkurum işbu 61 senesinde Ankara'nın Aparlı Mahallesi'ne nakil etmiş olduğu...”, ML.VRD_TMT.d.01307-00005

⁷⁸ “... Halil Oğlu Eyüp, Merkurum işbu karye ahalisinden olup, tahrir-i nüfusda Kasaba-i Zir'e tabi Sincan Karyesi'ne nakil etmiş olduğu; Saadettin Oğlu Baba Halil, Merkurum sakin olduğu hanesinden başka bir nesnesi olmayıp hizmetkârlığa dahi kudreti olmadığından şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu... Müteveffa Emir'in yetimi Ali, Yetim-i

“Kara Deli, Çatalbaş, Berber, Mavi, Buçuk, Kırış, Birinci, Deli Osman, Cendir, Kör Ali ve Kara Bekir” oğlu/oğulları gibi sülale isimleri bulunan Yaprıcak köyünde; yirmi beş vergi hanesine tesadüf edilmiştir. “Amele, erbab-ı ziraat ve çoban” gibi geçimlik uğraşlara tesadüf ettiğimiz köye, çevre köy ve mahallelerden gelenlerin izlerine rastlanılmaktadır.⁷⁹

Şehidali Köyü’nde “Tatar, Gökçe, Kadı, Tiyreki, Çil Osman, Gökçe Hüseyin, Tirmeli, Baba Oğlan, Elvan Oğlu, Ali Koca, Kethüda, Gök Ali ve İmam” oğlu gibi sülale isimlerine rastlanılmakta olup toplam yirmi dokuz vergi hanesi belirlenmiştir. Köy ahalisinin “amale, çoban, hizmetkâr ve erbab-ı ziraat” şeklinde mesleklere ayrılmaktadır. Köyde Ankara havalisinde gelip yerleşen aileler ile asker olarak yazılan ve nihayet herhangi bir geliri olmayan muhtaç aileler de bulunmaktadır.⁸⁰

Kayıt bilgilerinden oldukça ilginç verilere eriştiğimiz Güvercinlik köyünde “İmam, Boyacı, Ebcel, Kara Ahmed” oğlu gibi sülale isimlerine rastlanılmaktadır. Köyde vergiye esas altı hane bulunmaktadır. Bu hanelerden biri vergi tahriri sırasında firar etmiş, birkaç tanesi de nedenini bilmediğimiz gerekçelerden dolayı başka bölgelere göç etmiştir.⁸¹

merkum 2 yaşında olup validesi tarafından idare olunmakta olduğu...”, ML. VRD. TMT. d.01306-00004

⁷⁹ “...Mehmed Oğlu Çoban Ali, Merkurum Peçenek Karyesi ahalisinden olup, tahrir-i nüfusdan mukaddem işbu karyeye nakil etmiş olmağla emlaklı işbu karye defterinde sebt ve tahrir olunmuşdur; Memiş oğlu Emin, Merkurum tahrir-i nüfusdan mukaddem Kasaba-i Zir'e tabi Yukarı Yurtçu Karyesi'ne nakil etmiş olduğu...”, ML. VRD. TMT. d.01312-00006.

⁸⁰ “... Çil Osman Oğlu Ahmed, Merkurumun işbu 61 senesinde Ankara'nın Kulderviş Mahallesi'ne nakil edip, hiçbir nesnesi olmadığı; Tirmeli Oğlu Mehmed, Merkurumun bir nesnesi olmayıp hizmetkârlığa dahi liyakatı olmadığından iane ile geçinmekte olduğu; Mehmed Oğlu Ali, Şunun bunun anesiyle geçinmekte olduğu; Kethüda Oğlu Satılmış, Merkurum Ankara'nın Kulderviş Mahallesi'ne işbu 61 senesinde nakil etmiştir; Babaoğlu Seyid, Merkurum Süvari Asakir-i şahanede 5. Alayında 2. Taburun 3. Bölüğünde nefer kaydolunub hiçbir nesnesi olmadığı; Çavuş Oğlu Mehmed, Merkurum tahrir-i nüfusda Ankara'nın Erzurum Mahallesi'ne nakil etmiş bu tarafda hiçbir nesnesi olmadığı; Mustafa Oğlu Ali, ML. VRD. TMT. d.01344-00003

⁸¹ “... İmam Oğlu Ali, Merkurum Gerede Kazası'nın Ökde Karyesi'nden olup, üç seneden beri işbu karyede sakin ise de 61 senesinde karyesi canibine gitmiş olduğu; Mustafa Oğlu Mustafa, Merkurum Çorum Kazası'nın Boz Karyesi ahalisinden olup, işbu karyede sakin ise de tahrir-i nüfusdan mukaddem firar etmiş olduğu; Boyacı Oğlu Ahmed, Merkurum Karye-i mezkûrdan Kasaba-i Zir'e tabi Elgazikaryesi'ne nakil ettiği...”, ML. VRD. TMT. d.01324-00002.

Dolayısıyla Güvercinlik Köyü'nde vergi miktarı tespit edilmiş sadece iki hane bulunmaktadır.

Bu konuda ele alacağımız en son köy Yukarı Yurtçu'dur. "Bekâr, Derviş, Zeytün, Çatak ve Çavuş" oğlu sülale isimlerine rastladığımız köyde on bir vergi hanesi bulunmaktadır. "Erbab-ı Ziraat, hizmetkâr ve çobanlık" yaptıklarını gördüğümüz Yukarı Yurtçu köyünde vergi kaydı dışında kalan hanelere de tesadüf edilmektedir.⁸²

Sıra No	Köy Adı	Hane Sayısı	Erbab-ı Ziraat	Hizmetkâr	Amele	Toplam Temettu	
						Kuruş	Para
1	Ahi Mesud	12	8		1	2.762,5	878
2	Aşağı Yurtçu	17	5	3	5	6.644	
3	Bağlıca	14	5	1		5.856,5	
4	Balı Kuyumcu	22	12	1	4	12.744	
5	Elvan	17	10		4	9.508	
6	Emir Yaman	20	10	6		8.386	
7	Yapracık	25	17		3	23.696,5	
8	Şehid Ali	29	12	1	6	8.797	
9	Yukarı Yurtçu	11	3	4		5.301	
10	Güvercinlik	6	2			357,5	
Toplam		173	84	16	23	84.053	878

Tablo VII: Etimesgut Köylerinde erbab-ı ziraat, hizmetkâr ve amele sayısı ile temattu vergileri

Yukarıda metin olarak ifade ettiklerimizi belli veriler ekseninde oluşturduğumuz tablolar vesilesiyle daha görünür ve anlaşılır kılmamız mümkündür. Zira temattuata kaydı bulunan tüm köyler ile bu köylerdeki hane sayıları, ziraat, hizmetkâr, amelelik ile uğraşanlar ve nihayet ödedikleri vergi miktarını bir tablo yardımıyla görebilmemiz mümkündür. Bölgede tarımsal üretim ve fonksiyonların yoğun olduğunu 173 hanenin 84'ünün erbab-ı ziraat olarak kayda geçmiş olmalarından anlayabilmekteyiz. Yine amele ve hizmetkâr gibi ücret mukabilinde çalıştırılan yardımcı hizmet elemanlarının bulunması, üretim veya diğer sahalarda gereksinim duyulan

⁸² "... Memiş Oğlu Müteveffa Musa, Merhum tahrir-i nüfusdan mukaddem fevt olup, hiçbir nesnesi olmadığından vergisi dahi ilâ sene bakaya kaldığı; Çatak Oğlu Müteveffa Hüseyin, Merhum 61 tarihinde fevt olup, hiçbir nesnesi olmadığı...", ML. VRD. TMT. d.01325-00003

iş gücü eksikliğinin bir işaretidir. Ayrıca bu veriler söz konusu kişilere yapmış oldukları iş karşılığında belli bir miktar ücret ödeme gücüne sahip hanelerin de bulunduğu bir kanıttır. Dolayısıyla köylerdeki iş gücü ve ücret dengesinin anlaşılması bakımından da veriler hayati bir öneme sahiptir. Son olarak tablodan her bir köyün teker teker ödediği yıllık temettü miktarı ile genel bir toplam tutarın elde edilmesi de mümkün olabilmektedir.

Sıra No	Köy Adı	Hane Sayısı	Erbab-ı Ziraat	Tarla Dönüm
1	Ahi Mesud	12	8	370
2	Aşağı Yurtçu	17	5	270
3	Bağlıca	14	5	440
4	Balı Kuyumcu	22	12	570
5	Elvan	17	10	650
6	Emir Yaman	20	10	635
7	Yaprıcak	25	17	1.065
8	Şehid Ali	29	12	405
9	Yukarı Yurtçu	11	3	210
10	Güvercinlik	6	2	105
TOPLAM		173	84	4.720

Tablo VIII: Etimesgut Köylerinin hane sayısı, ziraat erbabı sayısı ve tarla miktarı

Yukarıdaki tablo, her bir köyün hane sayısı ile köyde bulunanlardan ziraat erbabı olanların sayısı ve nihayet köydeki toplam arazi, tarla miktarını ortaya koymaktadır. Tablodaki veriler değerlendirildiğinde toplam 4.720 dönüm tarlanın yer aldığı köylerden en fazla tarla arazisi, 1.065 dönüm ile Yaprıcak'ta, en az ise 105 dönüm ile Güvercinlik'te bulunmaktadır.

Sıra No	Köy Adı	Temettuatı	Vergüsü
1	Ahi Mesud	4.044	1.964
2	Aşağı Yurtçu	7.080	2.721
3	Bağlıca	6.654	3.044
4	Balı Kuyumcu	13.904	5.652
5	Elvan	12.648	4.102
6	Emir Yaman	12.364	3.571
7	Yapracık	26.306	8.615
8	Şehid Ali	10.093	6.581
9	Yukarı Yurtçu	7.228	2.872
10	Güvercinlik	971	658
Toplam		101.292	39.780

Tablo IX: Etimesgut Köylerinin yıllık temettü ve vergileri miktarı

Tablo IX göz önüne alındığında Etimesgut köyleri arasında en fazla temettü vergisinin Yapracık, en az ise Güvercinlik köyünden alındığı anlaşılmaktadır. Yapracık köyünü sırasıyla Balı Kuyumcu, Elvan ve Emir Yaman köyleri takip etmektedir.

Sonuç

Çalışma aslında en başında ifade edildiği üzere bir dönem oldukça yaygın olan belli bir sancak, eyalet veya livaya yönelik tarihsel veri kaynaklarının kullanılarak çok daha mikro ölçekte bir versiyonu ortaya koyma gayretinin sonucudur. Bu nedenle daha önce de bahsedildiği üzere bu gün Etimesgut havalisine bağlı köylerin izleri XV. ve XVI. yüzyıl tahrir defterleri ile XIX. yüzyıl kaynakları olan nüfus ve temettuat kayıtlarından aranması amaçlanmıştır. Bu kapsamda bu gün Etimesgut Belediyesi sınırları içersinde yer alan köylerin XV. yüzyılda bağlı buldukları Ankara/Zir kazası kayıtlarında tesadüf edilmiştir. İlk dönem kaynakları olan tahrirler genellikle askeri maksatlı hazırlandıkları için muhtevaları oldukça sınırlıdır. Fakat bizler için esas önemli olan köylerin lokalizasyonlarına dair izleri tespit etmektir. Nihayet Ahi Elvan, Güvercinlik, Ahi Mesud, Yapracık, Yukarı/Aşağı Yurtçu ve Bağlıca köyleri kayıtları defterlerden tespit edilmiştir. Bu tespit kanımızca oldukça önemlidir. Zira bu kayıtlar sayesinde köylerin tarihsel geçmişlerine dair bir fikir edinmemiz mümkün

olabilmiştir. Daha açık bir ifade ile Etimesgut ve havalisinde yer alan yukarıda isimleri yazılı köylerin tarihsel geçmişleri XV. yüzyıla kadar geriye gittiği söylenebilir. Yine dönem itibarıyla söz konusu köylerde yaşayanlar, ödedikleri vergiler ve sosyoekonomik hayatlarına dair önemli bilgiler ortaya konularak tartışılmıştır.

Çok daha yakın döneme ait nüfus defterleri ile temettuat defterlerindeki veriler ise uzun tarihsel süreçte köylerin isimlerini muhafaza ederek, zaman zaman değişen sayı ve oranda göç verip aldıklarına dair demografik hareketlilik ve iktisadi hayatları hakkında yine hayli önemli nüanslar sunmaktadır. Bu sayede Etimesgut bölgesi dâhilinde bugün hâlen izlerine rastlanılan aile/sülalelerin varlıklarını da öğrenmiş bulunmaktayız. Köylerin nüfusu, sülale isimleri, iş, meslek grupları ve yaşlarına dair bilgileri içeren nüfus defterlerini; nüfus hariç üretim fonksiyonları, sahip oldukları gayrimenkul ve hayvan tür ile miktarları ve son olarak da yıllık tahmini vergi yükünü içeren temettuat defterleri izlemiştir. Her iki defter grubu Etimesgut ve çevresinin XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu dünyasında çok fazla nüfus hareketliliğinin olmadığı, daha ziyade tarımsal ve hayvansal üretimin yaygın olduğu ve burada kendine has hayatlarını idame eden insanların yaşadığı bir bölge olduğu kanısını doğurmuştur.

Sonuç olarak yine en başta ifade edildiği üzere arada bulunan XVII. ve XVIII. yüzyıl kayıtların eksikliğine rağmen çalışma, Etimesgut ve havalisinde yer alan köyler özelinde yol alarak bölgeye dair öncelikle tarihsel bir lokalizasyon zenginliği, onomastik miras, demografik özellikler ile sosyoekonomik hayatının dar bir kesitte sergilemiştir. Bahsi geçen eksikliğin giderilmesi ve benzeri çalışmaların Ankara'nın diğer bölgeleri için yapılması durumunda çok daha geniş bir çerçevede kent tarihinin derinliğinin ortaya konulacağı şüphesizdir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

A- Tapu Ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-I Kadîme Arşivi

TKG. KK. Ttd.17, (E. No: 305/74); 377 (E.No:344/558)

B- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Kataloğu

İBB. A.K.M.Cevdet K.No:116-05.

C- Başbakanlık Osmanlı Arşivi

I - Maliyeden Müdevver Defter

BDA. MAD.d.009.

II- Maliye Varidat Muhasebesi Temettuat Defterleri

ML. VRD. TMT. d. 01305, 01306, 01307, 01312, 01321, 01324, 01325, 01336, 01344, 01347

III- Nüfus Defterleri

BOA. NFS. d. 01804-00000, T.1258/1842-1843

Araştırma İnceleme Eserleri

438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri, 937/1530, Dizin ve Tıpkıbasım, Ankara, 1993.

ADIYEKE, Nuri, "Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri", OTAM, S. 11, Ankara, 2000.

AFYONCU, Erhan, "Türkiye'de Tahrir Defterlerine Dayalı Olarak Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bazı Görüşler", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2003.

AKDAĞ, Mustafa, , Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, C., I, İstanbul, 1995.

AKMAN, Eyüp, "Osmanlı Nüfus Defterlerindeki Sülale Adlarının Soyadı Kanunuyla Aldığı Şekiller Üzerine Bir Dil İncelemesi (Kastamonu Örneği) VII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, Elazığ, 2014.

AKYOL, Hasan, Ankara'nın Türk Hâkimiyetine Girişi ve Şehrin İlk Türk Fatih, Belleten, Sayı:289, Cilt. LXXX, Ankara, 2016.

ARIKAN, Muzaffer, H. 867 Tarihli Ankara Tahrir Defteri (Açıklamalarla Metin Tespiti), Ankara Üniversitesi, Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi No.: VIII, Ankara, 1958.

AVRAM, Galanti, Ankara Tarihi I-II, Çağlar Yayınları, Ankara 2005; Özdemir Rıfat, "Dünden Bugüne Ankara", Türk Yurdu, Cilt:22, Sayı:176, Ankara, 2002.

AYDIN, H. Veli, "Timar Sisteminin Kaldırılması Süreci Ve Bazı Değerlendirmeler", OTAM, Sayı: 12, Ankara, 2001.

BARKAN, Ömer Lütfi, "Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler, Osmanlı Devletinin Sosyal ve Ekonomik Tarihi", Tetkikler-Makaleler, (Haz. Prof Hüseyin Özdeğer), Cilt, I, İstanbul, 2000.

Türkiye'de Toprak Meseleleri, Toplu Eserler 1, Baskıya Hazırlayanlar, Abidin Nesimi-Mustafa Şahin-Abdullah Özkan, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1980.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Hazırlayan Yusuf İhsan Genç vd., Başbakanlık Basımevi, Ankara 2010.

- CEZAR, Yavuz, Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi, XVIII. Yüzyıldan Tanzimat'a Mali Tarih, İstanbul, 1986.
- ÇAVDAR, Tevfik, Türkiye Ekonomisinin Tarihi, 1900-1960, Ankara, 2003.
- ERDOĞAN, Emine, Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Ankara Tahrir Defterleri'nin Analizi (TÜRKSOY Veri Tabanına Dayalı Bir Araştırma), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004.
- EREN, Aslan, "Osmanlı Ekonomisinde Kurumsal Gelişmeler", Osmanlı, C., III, Ankara, 1999.
- ERGENÇ, Özer, "Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler", Belleten 52 (203), Ankara, 1988.
- GENÇ, Mehmet, "Osmanlı Maliyesine Malikâne Sistemi", Türkiye İktisat Tarihi Semineri, 1978.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, "Tanzimat Hareketinin Osmanlı Müesseselerine ve Teşkilâtına Etkileri", Belleten, C XXXI, S 121, Ankara, Ocak 1967.
- GÜRAN, Tevfik, "19. Yüzyıl Temettuat Tahrirleri", Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik, Ankara, 2000.
- GÜZEL, Hatice, Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Ankara Vakıfları: Tespit ve Değerlendirme, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002.
- HOURANİ, Albert, Modern Ortadoğu'nun Osmanlı Geçmişi Osmanlı ve Dünya, (Çev. O. Baldık), (Haz. Kemal Karpat), Ufuk Kitapevi, İstanbul, 2004.
- İNALCIK, Halil, Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600), (Çev. Ruşen Sezer), YKY., İstanbul, 2003.
- KARAL, Enver Ziya, Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara 1843.
- KARAMAN, Kivanç, PAMUK Şevket, "Avrupa Devletleriyle Bir Karşılaştırma Osmanlı Bütçeleri ve Mali Yapının Evrimi", Toplumsal Tarih, 191, Kasım 2009.
- KARPAT, Kemal H., Osmanlı Nüfusu 1830-1914, (Çev. Bahar Tırnakçı), Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, Kaynak Yay., IV. Basım, İstanbul, 2003.
- KURT, Yılmaz, "Osmanlı Tahrir Defterlerinin Onomastik Değerlendirilmesinde Uygulanacak Metod", Osmanlı Araştırmaları XVI., İstanbul, 1996. Çorum Sancağı Kişi Adları, Belleten, LIX/224, Ankara, 1995, s.75-119; Sivas Sancağı Kişi Adları, OTAM, 4, Ankara, 1993.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat, "Osmanlı Sosyal ve İktisadî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", Belleten, Cilt LIX, Sayı: 225, Ankara, 1995.
- MADEN, Fahri, "Osmanlı Devleti'nde 1881-1882/1293 Nüfus Sayımı ve Meydana Gelen Hadiseler", Türkiye'de İskân ve Şehirleşme Tarihi, Editör Mehmet Ali Beyhan, Kitabevi, İstanbul, 2012.
- ÖZEL Oktay; "Avarız ve Cizye Defterleri", Osmanlı'da Bilgi ve İstatistik, (Editör: Şevket Pamuk), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2000.

- ÖZKAYA, Yücel, "XVIII. Yüzyılın Sonlarında Timar ve Zeâmetlerin Düzeni Konusunda Alınan Tedbirler ve Sonuçları", İÜEFTD. Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı Hatıra Sayısı, S 32, İstanbul, 1979.
- ÖZTÜRK, Said, "Temettüat Tahrirleri", Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 4-5, İstanbul 2000, "Türkiye'de Temettuat Çalışmaları", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, İstanbul, 2003.
- PAKALIN, M. Zeki, "Temettü' Vergisi", Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt: III, İstanbul, 1993.
- PAMUK, Şevket, 100 Soruda Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914, İstanbul, 1993.
- SERİN, Mustafa, "Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Temettuat Defterleri", Başbakanlık I. Millî Arşiv Şurası 20-21 Nisan 1998, Ankara, 1998.
- SEVGİ, Aktüre, , "16. Yüzyıl Öncesi Ankara'sı Hakkında Bilinenler", Tarih İçinde Ankara, Eylül 1981 Seminer Bildirileri, Derleyen: Ayşıl Tükel Yavuz, ODTÜ-Ankaralılar Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.
- TAŞ, Hülya, XVII. Yüzyılda Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- TEKELİ, İlhan, Anadolu'daki Kentsel Yaşantıların Örgütlenmesinde Değişik Aşamalar, Türkiye'de Kentleşme Yazıları, Ankara, 1982.
- WALLERSTEİN, İmmenuael, DECDELİ Hale, KASABA Reşat, "Osmanlı İmparatorluğunun Dünya Ekonomisi ile Bütünleşme Süreci", Toplum ve Bilim, S., 23, Güz 1983.
- YILDIRIM, Birsen Edanur, Ankara Sancağı'nın Tarihi Coğrafya Bakımından Yerleşme Ve Nüfusu (1871-1907), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya (Türkiye Coğrafyası) Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.